

[çeviri makale]

Hanefi Fıkhının Kendine Özgü Nitelikleri

Kemal Paşa-Zâde

Çev. Salim Özer

yrd. doç. dr., erciyes üniversitesi ilahiyat fakültesi öğretim üyesi
{ salimozer@erciyes.edu.tr }

ERUIFD

[2012 / 2, SAYI: 15, SAYFA: 111-120]

Giriş¹

Yüce Allah, Efendimiz Hz. Muhammed'e, O'nun ehl-i beytine, ashabına ve tâbiîne rahmet eylesin. Bizi Hanefî mezhebine uymaya hidayet eden, Hanefî âlimlerinin yolunu takip etmeyi gösteren ve Şer'î delillerin mertebelerini ve bunların delil olma keyfiyetini bilenlerden kılan, adaletine ve hayırhahlığına, Peygamber (s.a.v.)'in şahitlik ettiği yüzyılın müçtehidine bağlı kılan Allah'a hamd olsun. Işık veren bir fener, Allah'ın izniyle Allah'a çağırان bir davetçi, uyarıcı ve müjdeleyici olarak bütün insanlara gönderilmiş bulunan ümmî Peygamber Hz. Muhammed'e, ehl-i beytine, ashabına ve kendilerinden pislği gidererek tertemiz yaptığı nesline de salât ve selâm olsun.

Şimdilerde maalesef ilim hanelerinin ana direklerinin yıkıldığı, malum bölgelerin yapısının göçtüğü, aslanlarından yoksun kaldığı için tilkilerin nefeslerinin duyulduğu, müçtehit imamların en ilki olan Ebû Hanîfe (r.a.) (ö.150/767)'nin, Buhâri (ö.256/870)'de geçen hadislerini bilmediği² ve peygamberlerin efendisinin hadislerine muhalefet ettiği iddialarının yayıldığı ve bu durumun, kesin ve gerçek bilgidен yoksun kimi kişiler nazarında Ebû Hanîfe'nin mezhebinin zayıf olduğu varsayımına götürdüğü bir zaman dilimi içindeyiz.³

¹ Süleymaniye Nafiz Paşa Kütüphanesi 212 numarada kayıtlı olan bu risaleyi Kemal Paşazade'nin Yavuz Sultan Selim Han'a yazdığı kanaatindeyiz. Ayrıca bkz. Salim Özer, «Kemal Paşazade'nin Fıkıhla İlgili Basılmamış El yazma Eserleri», basılmamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1991, s. 343-353. Ayrıca tercüme içinde ya da dipnotlarda kendi tarafımızdan konunun daha iyi anlaşılması için metinde olmayan ilaveler yapılmıştır ve parantez içinde gösterilmiştir.

² Mesela: İmam Cüveynî Ebû Hanife'nin hadisçiliği hakkında şöyle demektedir: “Ondan önceki alimler şer'î nasları derlemede ve çözümede aciz kalmadıkları sürece kesin kez re'ye baş vurmadıkları kesin olarak bilinmesine rağmen O, bütün gayretini meseleleri Şâri'in lafızlarını çözümede re'y ile halletmeye çalışırdı. Çünkü hadisleri toplama ve bir araya getirme alanında zayıftı ve bu hususa fazla emek ve önem göstermezdi. Daha fazla bilgi için bkz. Cüveynî, Abdülmelik b. Mervan , el-Burhân fî Usulî'l-Fıkıh, thk. Salah b. Muhammed, Beyrut, 1997, I, 136.

³ Kimileri Ebû Hanife'nin fıkıh ve bu ilme dair bilgisiyile ilgili olumsuz tavır içinde olmuşlardır. Biz burada Ebû Hanife'ye karşı görüş beyan enlerden bazılarının ileri sürdükleri görüşleri aktarmak istiyoruz. Bunlar sırasıyla; İbrahim b. Beşşâr er-Ramâdi, Ebû Hanife aleyhine şu ifadeleri kullanmıştır: “Allah'a dair meselelerde Ebû Hanife den daha cesur olanını görmedim şöyle ki, Horasan yöresinden biri yüz bin soruyla Ebû Hanife'nin yanına geldi ve O'na şöyle dedi: ‘ bu sorularla ilgili sana soru sormak istiyorum.’ Ebû Hanife adamın bu teklifine karşı ‘buyur sor bakalım dedi.’ Süfyân bu konuya işaret ederek ve dayanarak Allah'a dair meselelerde Ebû Hanife den daha cesurunu gördünüz mü? demiştir. Bu konuda Hüseyin b. Vâkid amcası Hakem b. Vâkitten naklen şöyle demiştir: “Ebû Hanifeyi sabahın erken saatlerinden itibaren gün ortasına kadar hiç durmadan fetva verdiğini gördüm. Öğleye doğru insanlar azaldığında O'na yaklaştım ve şöyle dedim: Ey Ebû Hanife, Ebû Bekir ve Ömer bizim bu meclisimizde olmuş olsalar idi ve sana sorulan sorular onlara da sorulmuş olsaydı bazı sorulara cevap vermezlerdi. Bunun üzerine Ebû Hanife ‘ senini ateşin mi yüksek’ dedi. Daha geniş bilgi için bkz. Taberî, Muhammed Cerir, Tarih et-Taberî, Beyrut, 1387, XI, 654.

Bilindiği üzere önceki ümmetlerin ihtilafı helak ve azaba düçar olarak kabul edilmiştir. Yani; İslam ümmetine tanınan ihtilaf etme hakkı onlara tanınmamıştır. Onların bu husustaki yaptıkları ihtilaflar masum olan peygamberleri hakkında yalan ve iftira olarak kabul edilmiştir. Bu durumdan da anlaşıldığına göre, mezhepler arasında herhangi bir imamı küçük düşürecek şekilde birini diğerine üstün çıkarma hususunda hiç kimseye izin ve ruhsat verilmemiştir. Bu şekilde yapılan bir üstünlük değerlendirilmesi dünya ve ahrette utanma ve mahcup olma ve cezaya sebep olur. Çünkü hadisi kudsî’de “ dünyada kim benim velilerimden birine eziyet ederse ona harp açarım”⁴ buyurmuştur. Şüphesiz ilmiyle amel eden müslüman alimler birer velidirler. Ayrıca, mezhepler arası yapılan üstünlük iddiaları sıradan kişiler, sefipler ve takva olmayan kişiler arasından çekilmeye neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak kimi kişilerin herhangi bir mezhep bağlılığı dürtüsünü meydana getirir ve bu durumdaki kişiler futursüzce diğer mezhep imamlarına dil uzatırlar. Mezhepler arasında yapılan üstünlük iddialarıyla ilgili sarf edilen sözler, bizzat müçtehit imamlara arz olursa, bu imamlar kendileri hakkında kullanılan bu sözleri asla kabul etmezler. İbn Abbas’ın (ö.68/687) rivayetinde “ bizden önceki milletlerin helâklarının sebebi; dini hususlarda yaptıkları gösterişler ve dinle ilgili meselelerde meydana getirdikleri husumetlerdir.”⁵

Bir insan için gözün kıymeti ne ise kendi mezhepleri içerisinde o göz mesabesinde olan bazı dostlarının işareti üzerine kendilerinden ve imamlarından sonra pek çok beldedeki insanların mezhepleri hakkında bilmeye muhtaç oldukları konularla ilgili olarak, “Giriş”, “Maksat” ve “Sonuç”tan oluşan bu risaleyi (Padişaha) yazdım.

I- GİRİŞ

A- Ebû Hanîfe'nin Yetenekli Olduğunu Gösteren Naklî ve Akıl Deliller

1- Naklî Deliller:

Rasulullah (s.a.v.)’tan meşhur olarak rivayet edilen: “En hayırlı asır benim içinde bulunduğum asırdır. Sonra benim asırımı takip eden tabiînin asırdır, daha sonra yalan yaygın hale gelir”⁶ şeklindeki hadiste tabiînin hayırlı olduğuna delalet vardır. Bunun sebebi ancak onların dinî meseleleri bilmeleri, Resullerin Efendisinden miras aldıkları Kur’ân ve sünnet bilgisine uymaları, sahabe-i kiramin

4 Adı geçen hadis-i kudsînin metnini: “... من عادى لي وليا فقد آذنته بالحرب” Buharî, “Tevadu”, 105

5 Heytemi burada şöyle ifade etmektedir: Buna göre, bizler imamların hepsini severiz ve onlarla beraber haşrolmayı dileriz. Daha geniş bilgi için bkz. Heytemi, Şihabüddin Ahmed b. Hacer, el-Hayrâtü'l-Hisân fi Menâkib'l-İmam Ebî Hanife en-Numan, Bombay, 1324, s. 14-15

6 Adı geçen hadisin metni: “... خير الناس قريتي ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم ثم يفشو الكذب” Tirmizi. “Lüzümü'l-Cemaah”, 549

peşinden gitmeleri, kıyasa dayanan hükümleri bizden daha iyi bilmeleri, cerh ve karıştırmaya (iltibasa) götürecek şeylerden sakınmada daha hassas olmaları, buldukları doğruları değiştirmeme ve hakkı hak olmayanla karıştırmama konusunda aşırı titiz davranmış olmalarıdır.

Ebû Hanîfe (r.a.), fakih ve dürüst bir imam, Kur'an ve Sünneti bilmede üstün, ehl-i sünnetin delilleri gereğince davranan, Peygamber (s.a.v.) 'in emrine ve sünnetine uyan birisiydi. İster küçük ister büyük olsun karşlarına çıkan meselelerde gerçeği elde etmek için ellerinden gelen gayreti ictihatta gösteren, hevâ ve bidatlerden uzak duran, ilim ve takva ehli müctehit arkadaşları vardı. İşte Peygamber (s.a.v.)'in hayırlı olduğuna dair şahitlik ettiği bir kimsenin ictihadını taklit etmek başkasını taklitten daha evladır.

2- Akli Deliller:

Ebû Hanîfe'nin, diğer müctehitlerden daha önce gelmiş olması, fıkhi ve fıkıhla uğraşanları ilk önce O'nun yazması, meseleleri tasvir edip cevaplaması, illetler ve sebepleri açıklayıp, onlara yeni hükümler bina etmiş olması, akli delil olarak onun yeterliliğini göstermektedir.

İmam el-Müzenî (ö.264/877) döneminde bazı Şâfîilerden nakledildiğine göre, birisi Ebû Hanîfe (r.a.)'yi küçümsüyordu. Bunu haber alan Müzenî o kişiye "Neyin var?" diye sordu ve şunu bilmesini istedi: ilim adamları ona ilmin 3/4'ünü teslim ettikleri halde o onlara 1/4'ünü vermedi; adam: "O nasıl bir imamdır?" diye sorunca, Müzenî şöyle dedi: "İlmin yarısı soru, diğer yarısı ise cevaptır. Birinci yarı Ebû Hanîfe'ye aittir ve bu yarıda ona kimse ortak olamamıştır. Diğer yarıya gelince; o; bu yarının da hepsinin kendisine ait olduğunu söylüyor, çünkü o, ictihadında isabet etmiştir. Başkaları ise şöyle diyor: Müctehit ictihadında isabet de eder, hata da eder. Bazılarında isabetlidir, bazılarında hatalıdır. Böyle demekle gördüğün gibi, ilmin 3/4'ünü ona teslim ettikleri halde, o onlara hiçbir şey vermemiştir. Bunun üzerine adam, takındığı tavidan vazgeçti" Belki de imam Şâfî'nin "İnsanlar fıkhıta Ebû Hanîfe'nin çocuklarıdır" demesinin anlamı budur.

İstinbatta (naslardan hüküm çıkarma konusunda) önce geleni taklit etmek daha evladır. Çünkü o, hükümleri kaynaklardan almış ve bunlara sımsıkı sarılmış, başkaları ise, onun kaleminden düşenleri devşirmiş, almadıkları varsa onları toplamıştır. Bu dediklerimizi ilimle uğraşanlar bilir. Delil ve neden bildirmeye gerek yoktur.

Yazılarında üstün başarı sergileyen Harîrî'nin (ö.516/1222) Makâmât'ında verdiği şiir delil olarak yeter:

"Ah, ne olurdu, Su'dâ'ya' kumrudan önce aşkımdan dolayı ben ağlasaydım! O zaman pişmanlıktan önce derdime deva bulmuş olurdu. Fakat kumru benden evvel ağladı ve onun ağlayışı beni ağlattı. Bunun için, "Şeref öne geçendir"dedim."

B- Ebû Hanîfe'nin İctihadının Üstünlüğü

Şu bilinmelidir ki, şayet ümmet bir konu hakkında iki görüşe ayrılrsa ve sonunda bu iki görüşten birinde ittifak sağlansa, bundan sonra alimlerin çoğuna

göre bir kimsenin üçüncü bir görüş ileri sürmesi caiz olmaz. İttifak sağlanmadan önce ise, üçüncü görüşü ileri sürmek şüphesiz caizdir.

İşte Ebû Hanîfe, mezhepler oluşmadan (yani ihtilafli meseleler üzerinde ittifak sağlanmadan) önce içtihadta bulunmuş, dolayısıyla onun içtihadı tam yerinde (ve zamanında) gerçekleşmiştir. Onun içtihadı ihtilafsız caizdir. Artık bundan sonra kim icihat edecek olursa "mezheplerin oluşmasından sonra içtihat etmiş" olacağından daha önce belirtildiği üzere bu içtihat alimlerin çoğuna göre caiz değildir. İhtilafsız olarak caiz olan içtihat ihtilafli olarak yapılan içtihadattan daha üstündür. Bu hususa karşı çıkan kibirli demektir. Tahâvî'nin (ö.321/933) "Şerhu Ma'âni'l-Âsâr" isimli eserinde Ebû Bekr er-Râzî Cassâs (ö.370/981)'ın bu kanaate ters olarak yapmış olduğu açıklamalar pek önemli değildir. En iyisini taklit etmek, vacip değilse bile efdaldır. Bazı alimlere göre, en iyisini taklit etmek gereklidir.

C- Ebû Hanîfe'nin İctihadının Güçlülüğü

1- Kur'ân'ı Delil Olarak Kullanışı:

Ebû Hanîfe bir meselenin hükmünü açıklarken şayet Kur'ân'da bir delil varsa Kur'ân'ın dışında başka bir delil aramazdı. Bu onun Kur'ân'ı iyi bildiğinin göstergesi olup, ayrıca ihtilaftan ve tearuzdan beri olan kesin delillere meylettüğünün belirtisidir. Kur'ân'ın kesin delil oluşuna işaretle Cenab-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'ı incelemiyorlar mı? Allah'tan başkası tarafından gönderilmiş olsaydı, onda çok ihtilaflar bulurlardı"⁷

2- Hadisleri Delil Olarak Kullanışı:

Hadisleri metni ve manası kendisince sabit olmadığı sürece, delil olarak kullanmazdı. Nitekim o, ahkâm ile ilgili hadisleri bilen bir imamdı. Yahya b. Nasr (393/1003), Ebû Hanîfe'nin: "Bende, sandıklar dolusu hadis vardır. Ben onlardan pek azını çıkardım" dediğini rivayet etmiş ve kullandığı hadislerin neshedilmemiş ve birbiriyle çatışmayan hadisler olduğunu ifade etmiştir.

Ebû Yusuf (ö.182/798)'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mensuh yirmi bin hadis ezberimdedir." Bunların bir de neshedenleri vardır. Hal böyle olunca, Ebû Hanîfe ve arkadaşları Buharî'nin "Sahih" inde geçen hadisleri bilmiyorlar diyenlerin insafı nerededir? Bu olsa olsa batıl bir taassup ve sapıklıktır. Bundan Allah'a sığınırız. Bunların insaflarının azlığı ve zulümlerinin aşırılığı, bizi şöyle hayrete düşürmektedir: Buharî, Buhara'da doğmuş ve büyümüştür. Elde ettiği hadisleri orada elde etmiştir ve Buhara'nın halkının hepsi de Hanefî'dir. Sonra onlar, Hanefiler hadis bilmez diyorlar. Bu durum, Buharî'nin tahsil ettiği hadislerin Hanefilerce bilindiğini ve o hadislerin Hanefilerin yanında olduğunu göstermektedir. Ayrıca onlar, bu sahada geniş ve kapsamlı bir bilgi sahibiydiler. Onlar, Buharî'yi "hikayeci Muhammed b. İsmail" diye isimlendiriyorlardı. Muhit'in

⁷ Ayetin metni: "أفلا يتدبرون القرآن ولو كلن من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافا كثيرا" Nisa,4/82.

sahibi Buhara bilginleri, nâsihi ve mensuhu biliyorlar ve mensuh olduğunu tespit ettikleriyle amel etmiyorlardı.

Ebû Hanîfe (r.a.), hadise çok önem verirdi. Öyle ki, hadisin güçlü mertebesinden dolayı, hadisle Kur'an'ı neshetmeyi uygun bulmuştur. Mürsel hadisleri, içtihadı tercih etmiştir. Durumu bilinmeyen meçhul kişinin rivayet ettiği hadisi, kıyasa tercih etmiştir. Yine sahâbi sözünü de kıyasa tercih etmiştir. Nasr b. Muhammed, "Ebû Hanîfe'den daha fazla hadislerle amel eden kişi görmedim" demiştir.

İcma'a gelince, Ebû Hanîfe, icma'ya gösterdiği önemden dolayı, önceden var olan anlaşmazlığı, sonraki icma'ın teşekkülüne mani kabul etmemiş ve sükûtî icma'a da değer vermiştir.

Kıyasa gelince; Bütün alimler, O'nun kıyasçılığını kabul etmişlerdir. Öyle ki, O'nun arkadaşlarına "Ashabu'r-Re'y" demişlerdir.

Mâlik (ö.179/795) (r.a.), Ebû Hanîfe hakkında sorulduğunda şöyle demiştir: Ben onu "Şayet şu çöl altındır diye iddia etse, bu iddiasını mutlaka bir delille ispatlayan bir kişi olarak tanıdım" demiştir.⁸ Bütün bu zikrettiğimiz delillerden açıkça ortaya çıkmaktadır ki, gerçeğe bakanlar için, Ebû Hanîfe'nin içtihadı oldukça güçlüdür ve o, "Sırât-ı Müstakîm" üzerindedir.

II- RİSALENİN KALEME ALINIŞ MAKSADI

Ebû Hanîfe'yi Taklit Etmeyi Gerekli Kılan Meseleler

Bu bölümde Ebû Hanîfe'yi taklit etmeyi gerektiren meseleler ele alınacaktır.

1- İman Meselesi

Ebû Hanîfe'ye göre iman, kalp ile tasdik, dil ile ikrardır. Kim Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ve getirdiklerine inanıp, kalbiyle tasdik, diliyle ikrar ederse, o kişi mü'mindir. Namaz, oruç, zekât ve hacc gibi ameller, imana dahil değildir.

Şâfiî (ö.204/819)'ye göre; bütün bu ameller imandandır. Ona göre; namazı, orucu, zekâtı veya haccı kim terk ederse, mü'min olmaz. Çünkü küll/ bütün, cüz'ünün yok olmasıyla yok olur.⁹

⁸ Taberî, Tarih, XI, 654.

⁹ Şâfiî' biri birine benzeyen eşyaların kıyas edilmesine dair şöyle demiştir: Bir şey iki şeyden birine daha çok benzemesi halinde benzediği şeyin hükmüne dahil edilir. O'na göre namaz, bu hususta vârid olan birçok hadis-i şeriflerden dolayı namaz imana daha çok benzemektedir. Bundan dolayı Şâfiî, namazı terk denin iman etmemekte direnenin öldürülmesi gerektiği gibi öldürülür. Ayrıca Şâfiî mezhebinde bu hususta asıl olan şudur: Namazı terk edenler iki çeşittirler: 1.Kişi namazın vücubiyetini inkâr ederek kılmaması halinde, bu tutumundan dolayı küfre girdiği için öldürülür. 2. Namazın vücubiyetini inkar etmeyenler. Bunlarda iki kısım vardır. a) Unutarak veya uykudan dolayı kılmayanlar. Bu tür kişilerin kılamadıkları namazlarını kaza etmeleri gerekmektedir. b) Namazı hafife alarak veya tembellikten dolayı kılmayanlar. Bu durumdaki kişilerin kafir olduklarına hükmedilemez. Daha geniş bilgi için bkz. Rafîî, Abdülkerim b. Muhammed, el-Azîz Şerhü'l-vecîz, thk. Ali Muhammed, Adil Ahmed, Beyrut, 1997, II, 461-462; Şirbînî, I, 487 Fakat Şâfiî alimlerinden el-Müzenî, ikinci kişi hakkında (yani tembellikten dolayı

Sonuç olarak, Cehennem’de ilelebet kalır. Şâfiî’nin bu görüşü “Kim kelime-i şahadet getirirse Cennet’e girer”¹⁰ hadisi gereğince zararlı ve geçersizdir. Şayet Hanefî Mezhebi olmasaydı, adı geçen fiilleri terk edenin kâfir, karısının boş, karısıyla cinsel ilişkiye girmesinin zina, haccının ve cihadının da geçersiz olması gerekirdi.

2- Taharet Meselesi

Ebû Hanîfe (r.a.), “Bağırsaklar ve hayvan dışkısı gibi şeylerle ısıtılan su ile yıkanmak ve abdest almak, caizdir” derken, Şâfiî (r.a.) ise; “caiz değildir” demektedir.¹¹ Şayet Hanefî Mezhebi olmasaydı, bu ülkenin bütün hamamlarına girenlerden hiç kimse temizlenemeyecekti. Temizlenemeyince de, namazı sahih olmayacak, camiye giremeyecek ve Kur’ân okuyamayacaktı. Namazı yok olunca, iman da yok olacaktı. Hal böyle olunca, birinci meseledeki problemler burada da söz konusu olacaktı.

3- Namaz Meselesi

Ebû Hanîfe (r.a.), “Kişi kıldığı namaza diliyle niyet etmeyip, kalbiyle niyet etse, namaz caizdir” derken Şâfiî (r.a.), “Kalbiyle yaptığı niyet, diliyle aynı zaman dilimine rastlamazsa, namaz caiz olmaz” demiştir.¹² Halbuki pek çok insan, bunu aynı anda yapamadıklarını itiraf etmektedirler. Kalben niyetle sözlü niyetin aynı anda olması gerektiğini iddia edenler, aklın açıkça kabul etmediği şeyi iddia ediyor olurlar. Çünkü dil, akıldan geçenlerin tercümanıdır. Şüphesiz tercüme edilen, daha öndedir. Çünkü niyette kullanılan lafızlar geçmiş zamana tekabül etmektedir. Dolayısıyla bu ikisi arasında bir eşitlik düşünülüyorsa, kendisinden önce meydana gelenle nasıl zaman birliği düşünülür? Eğer bu durumda namaz caiz olmazsa, imanın bir cüz’ü /parçası yok olmuş olur. Buna göre; cüz’ün yok olmasıyla küll/ bütün de yok olmuş olur.

4- Namaz Meselesi

Şâfiî (r.a.) şöyle demiştir: “Namazda Fatıha okumak rükündür. Yine namazın on dört rükününden her biri de böyledir. Şayet bunlardan bir tanesi terk edilirse,

kılmayan) öldürülmesi yerine dövülmesini benimsemiştir. Cezayı gerektiren namaz sayısı ile ilgili olarak iki vakit veya dört vakit olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Daha geniş bilgi için bkz. Şirâzî, İbrahim b. Ali Feyruzabâdî, el-Mühezzeb, Beyrut, 1995, I, 101).

¹⁰ Hadisin metni: “... من شهد ألا إله إلا الله وحده لا شريك له ...” Buharî, “Ya ehlel- kitap”, 165.

¹¹ Şâfiîler’e göre su, köpek dışkısı gibi necis ve pis şeylerin yakılmasıyla ısıtılması halinde kimi Şâfiî alimler bu durumdaki suyun kullanımı hakkında durmak gerekir deseler de, kimileri bu suyun kullanımı hakkında nehiy varit olmadığı için mekruh değildir dedikleri nakledilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Şirbînî, Şemsüddin Muhammed b. El-Hatip, Muğni el-Muhtac, Beyrut, 1997, I, 47.

¹² Şâfiî fıkıh kitaplarından anladığımıza göre mesele şöyledir: Kişi kılmak istediği namazla ilgili olarak sadece kalbiyle niyet etmesi halinde, yapmış olduğu bu niyet caizdir. Bazı Şâfiî imamlardan diliyle de söylemesi gerektiği şeklinde nakil olsa da bu önemli değildir. Çünkü niyetin yeri kalptir. Daha geniş bilgi için bkz. Şirâzî, I, 134; Şirbînî, I, 231).

namaza devam etmek hükümsüzdür".¹³ Hal böyle olunca, imanın cüz'ü yok olur. Küll/Bütün de önceden belirtildiği üzere cüz/parça'nın yok olmasıyla yok olur.

5- Oruç Meselesi

Ebû Hanîfe (r.a.)'ye göre, "Eğer oruca kaba kuşluk vaktine kadar niyet edilmiş ise, oruç caizdir". Şâfiî (r.a.)'ye göre ise, "Eğer niyet geceden yapılmazsa, oruç caiz değildir".¹⁴ Şâfiî'nin bu görüşü ile amel etmenin zorluğu aşikârdır. Buna göre; sahurdan sonra kim baygınlığından ayılsa veya yolculuktan vazgeçse, bu tür kişiler oruca niyet etmiş olsalar bile, oruçları caiz olmaz. Şek günündeki zorluk, daha geniş ve kaçınılmazdır. Çünkü ona göre; şek gününde geceleyin farz oruca niyet etmek haram, nafıleye niyet ise geçersizdir. Buna göre; burada herkes zor durumla karşı karşıyadır. Halbuki bu tür hususlarla ilgili olarak, Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: "Allah size dinde bir zorluk kılmadı".¹⁵

6- Zekât Meselesi

Ebû Hanîfe (r.a.)'ye göre, bir kimse "Zekât ancak fakirlere, miskinlere, zekât toplayanlara, müellefe-i kulûbe, kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere ve yolculara verilir"¹⁶ ayetinde bildirilen kişilerden sadece birisine verirse zekâtı caiz olur". Şâfiî ise, sayılan bu gruplardan her birisinden üç kişiye vermedikçe caiz olmadığını söylemiştir.¹⁷ Şâfiî'nin bu görüşüne uyulacak olursa bazen zekât verecek kimsenin beldesinde belki bu üç gruptan insan bulunmayabilir. Tam o haldeyken ölüm gelse çatsa, uhdesinde zekât borcu bulunduğu halde ölmüş olur. Bazen de zekâtı (gecikmeli olarak daha sonra ödeyebilir. O zaman da imanın bir cüz'ü yok olur. Cüz'ün yok olmasıyla da küll yok olur. Burada bununla ilgili olarak

¹³ Namazda Fatihanın okunması meselesi aynen üstadın da zikrettiği gibidir; ancak Şafi mezhebindeki bir kısım alimlere göre mesbûk kişinin cemaatla kılınan namazda Fatiha okuması gerekmemektedir. Diğer bazı alimlere göre ise, mesbûkun Fatiha okuması gereklidir fakat onun yerine imam okumuş olarak kabul edilir. Bu ikinci görüş daha doğrudur. Bu hususta daha geniş bilgi için bkz. Şirbînî, I, 241

¹⁴ Fakat Şâfiî mezhebinde konu ile ilgili var olan ayrıntı şöyledir: Ramazan orucunu tutan kişi gün ortasında geceden niyet edip etmediğine dair şek etse, Ezraînin de dediği gibi zâhir kavle göre oruç caizdir. Yine kişi gün batımından sonra niyet etme hususunda şüpheye düşse, mu'temed görüşe göre orucu caizdir. Daha fazla bilgi için bkz. Şirbînî, I, 621

¹⁵ Ayetin metni; "وما جعل عليكم في الدين من حرج" Hacc 22/78

¹⁶ Ayetin metni; "إنما الصدقات للفقراء والمساكين والعاملين عليها والمؤلفة قلوبهم وفي الرقاب والغارمين وفي سبيل الله" Tevbe,9/60

¹⁷ Şâfiî mezhebine göre bu konunun aslı şöyle açıklamak mümkündür: Allah söz konusu gruplar arasında zekât paylaşımında eşit olarak paylaşım yaptığı için bu paylaşımın uymak gerekir. Bu hususta müstehab olan bütün gruplar arasında mümkün mertebeye eşitliği sağlamaktır. Buna göre asgari olarak en düşük limit ayette geçen her sınıftan üç kişiye zekâtın verilmesiyle emir yerine getirilmiş olarak kabul edilecektir. Çünkü bu gruplar ayette çoğul olarak kullanılmış ve üç sayısı da çoğulun en alt limitidir. Daha geniş bilgi için bkz. Şirâzî, el-Mühezzeb, I, 312

bir tartışma açılrsa, biraz önce naklettiğimiz (Hacc 22/78) ayetiyle def edilen zorluğun gerekli olduğunu savunamaz.

7- Hacc Meselesi

Şâfiî (r.a.) şöyle demiştir: “Tavafın sahih olabilmesi için, abdestli olmak şarttır.¹⁸ Kadına dokunmak ise, abdesti bozar”. Bu iki konuda Ebû Hanîfe’nin zıt bir görüşü vardır. Tavaf esnasında kadınlara dokunma konusunda genel bir sıkıntının (umûmu’l-belvânın) olduğu hacca giden herkes tarafından inkâr edilemeyecek kadar aşikârdır. Şeyhim Allâme Şemseddîn el-İsbahani (688/1289) şöyle demiştir: “Şâfiî mezhebine göre; yedi tur tavaf etmek için yaklaşık on defa abdest aldım ancak başaramadım ve Ebû Hanîfe’yi taklit ettim. Şayet Ebû Hanîfe olmasaydı kuzeyden, güneyden, batıdan ve doğudan gelenlerin hepsi, hacc yapmadan döneceklerdi. Hanefilerce kolaylığı aşikâr olan bu meselede Şafililerin görüşü esas alındığında aslâ kimsenin caiz görmeyeceği bir zorluk ortaya çıkmaktadır. Bu zor hüküm yüzünden hacc yok olunca imanın cüz’ü de yok olur. Küll (iman) de cüz’ün (ibadetin) yok olmasıyla yok olur.

8- Yiyecekler Meselesi

Ebû Hanîfe, “Sığır tersi ve bunun gibilerinin yandığı fırında pişirilen ekmeğin yenmesi caizdir” derken Şâfiî, “caiz değildir” demiştir. Şayet Hanefî Mezhebi olmasaydı, Mısır diyarında pişirilen ekmeklerin yenilmesi zaruret hâli dışında caiz olmayacaktı.

9- Giysiler Meselesi

Ebû Hanîfe (r.a.)’ye göre, “Domuz derisi hariç, yabani kedi, tilki ve sincap gibi bütün hayvanların derilerinin giyilmesi caizdir”. Şâfiî (r.a.)’ye göre ise “caiz değildir”. Aynı ihtilâf, bu deriler üzerinde namaz kılma konusunda da geçerlidir. Eğer onlarla namaz caiz değilse, imanın cüz’ü yok olur. Küll de, cüz’ün yok olmasıyla çok defa söylediğimiz gibi yok olur. Gümüş işlemeli veya altın yaldızlı eyere binmek ve ipekli mindere oturmak konusundaki ihtilaf da aynıdır. Bu tutum, “size doğru, kolay ve müsâmahakâr olan tertemizi getirdim” hadis-i şerifine aykırıdır.

10- Taşıma Meselesi

Ebû Hanîfe (r.a.): “Bir kimse kını Bulgar yapımı olan bir silahla namaz kılsa, namazı caizdir” derken, Şâfiî (r.a.) “caiz değildir” demiştir. Şayet caiz değilse, önceden geçtiği gibi imanın cüz’ü yok olur.

11- Nikâh Meselesi

a. Ebû Hanîfe (r.a.)’ye göre, “Müslümanların nikahı iki fasık şahidin huzurunda kıyılabilir. Şâfiî (r.a.)’ye göre ise nikâh ancak iki âdil veya hâli belli olmayan iki şahidin huzurunda kıyılır”. Şayet Hanefî Mezhebi olmasaydı, dükkanlarda sanat icra edenlerin, örneğin terzilik, ayakkabıcılık yapanların

¹⁸ Şâfiî mezhebinde tavafın abdestli olarak yapılmasıyla ilgili olarak kısaca aşağıdaki gibidir: Kişi cünüp, abdestsiz, zaruret dışında çıplak, ay halli kadının, vücudunda veya elbisesinde necaset bulunan kişilerin tavafları geçersizdir. Daha geniş bilgi için bkz. Râfiî, III, 390; Şirbînî, I, 706.

şahitliğini yaptığı Müslümanların nikâhları sahih olmazdı. Çünkü onlar, sanatlarını ve peşin para karşılığında verilen siparişleri yapıyorlar ve ondan para kazanıyorlar. Bu da haramdır. Haramı yemede ısrar etmek büyük günahdır. Büyük günahları işlemek ise, zahirî ve batınî fısktır ve bunların durumu belli olup, uyarmaya gerek olmadığı gibi delile de ihtiyaç yoktur. Bu, namazdaki niyetin aynı anda hem dille hem de kalben yapılması gibidir. Bunun da mümkün olmadığını yukarıda zikretmiştik. Bu durumda önceden de geçtiği gibi imanın cüz'ü olan namazın da yok olmasını gerektirir.

12- Nikâh Meselesi

Ebû Hanîfe (r.a.)'ye göre, "Hamile kadın hayız görmez. Hamilelik süresi en fazla iki senedir". Şâfiî'ye göre ise: "Hamile kadın hayız görür. Hamilelik süresi ise, en fazla dört senedir". Buna bağlı olarak hayız görenler boşansa, iddeti ancak dört yılda tamamlanır. Çünkü bu durumdaki bir kadın hamile olabilir. Hayız görmüş olması rahiminin boşluğunu göstermez. "Boşanan kadınlar üç hayız beklerler" (Bakara 2/228) âyetine aykırı olmasına rağmen dört yıl iddet beklemeleri gerekir. Görüldüğü üzere bu görüşte gizlenemeyecek kadar eksiklik vardır.

13- Muamelât:

Ebû Hanîfe'ye göre; adil olup olmadığı bilinmeyen bir kişinin şahitliği, Şâfiî'nin hilâfına caizdir. Şayet Hanefî Mezhebi olmasaydı, insanların malları ve hakları zayi olurdu.

14- Alış-veriş

Ebû Hanîfe (r.a.) şöyle demiştir: "İcap ve kabul sözü söylenmeden yapılan alışveriş caizdir. Şâfiî (r.a.) ise "caiz değildir" demiştir. Her tarafta insanlar sözlü olarak, icap ve kabulde bulunmaksızın ister değerli, ister değersiz olsun alışverişte bulunuyorlar. Bu alışveriş caiz olmayınca, satın aldıkları şeyler, onların mülküne girmemiş olur ve bunlardan faydalanmaları caiz değildir. Bu şekilde satın alınan mallardan faydalanmada ısrar edenler ise, şüphesiz fasık olmuş olacaktırlar. Görüldüğü gibi bu görüş içerisinde çoğu durumda, Müslümanların arasında adaleti yok etmeye yönelik bir çaba vardır.

15- Yargı

Ebû Hanîfe şöyle demiştir: "Eğer hâkim, durumu belli olmayan şahidin şahitliğine binaen karar verirse, hüküm bağlayıcıdır". Şâfiî (r.a.) ise "karar geçerli değildir" demiştir. Hanefî Mezhebi olmasaydı, günümüzdeki yargılamalar hükümsüz olurdu.

16- Devlet başkanlığı (İmamet)

Ebû Hanîfe (r.a.) şöyle demiştir: "Devlet başkanı büyük günah işlese veyahut küçük günahları işlemekten çekinmese, görevinden istifa ettirilmez" Şâfiî (r.a.) ise, "istifa ettirilir" demiştir. Bunun yanlışlığı açıktır. Bunun üzerinde durmak saçmalık olur. Bu tür örnekler pek çoktur. Ancak biz, bunlarla yetiniyoruz. Sabah ışığından aydınlanmayan, lâmbayla hiç aydınlanamaz.

Ey merhametli arkadaş bak! Ebû Hanîfe'nin durumu, İmam Şâfiî'nin "İnsanlar fıkihta Ebû Hanîfe'nin aile efradıdır" sözünü doğruluyor mu,

doğruluyor mu? “Kişinin gözü sağlam değilse, aydınlık sabahtan kuşkulanması normaldir” sözünü diyenlerden olmasan bile inanacağını da zannetmiyorum. Müctehitlikte ve fıkı tedvinde ilk imam olan Ebû Hanîfe’yi görmemezlikten gelip, değerini düşürmek isteyenler, Allah’ın şanını yücelttiği kişinin şanını düşürmek istiyorlar ki, bu da, bilinen doğruyu reddetmek ve yanlış metot yüzünden doğru yoldan sapmaktır. Onlar Sinnimar’ın akıbetine uğramaktan uzak değildirler. Nitekim Irak’ta Numan el-Lahmi’ye, Rum asıllı bir inşaatçı olan Sinnimar’ın eşsiz ve emsâlsiz bir saray inşa ettikten sonra, mükâfat olarak saraydan aşağı atılarak öldürülmesi darb-ı mesel olmuş, “Sinnimar gibi mükâfatlandırıldı” diye anılmıştır. Ebû Hanîfe, meseleleri tasvir etmiş, ta’lil ve manâsının yollarını açıklamıştır. İnsanlar hem Ebû Hanîfe’nin iman, kulluk, temizlik, erkân, ibadet, yenilecek içilecek ve giyilecek şeyler, muamelât, nikâh, yargı, hilâfet ve şahitlikle ilgili bütün bu saydıklarımızda, onun mezhebini alıyorlar ve nereye giderlerse gitsinler onun mezhebinden ve sözlerinden ayrılmıyorlar. Daha sonra da, onun üstünlüğünü ve özelliğini inkâr edip, saygısızlık yapıyorlar. Atasözünde dendiği gibi; arpa yenilir, sonra da yerilir. Onlar hayatlarında karşılaşacakları hükümlerde Ebû Hanîfe’den kurtulamazlar. Hayatıma yemin ederim ki, onun bu yaptıkları dünyada ecir ve iyilik kazanmaya sebep olduğu gibi, Ahirette de sevap kazanmanın sebebidir. Allah O’nu, en değerli ikram ve beklenti olan, bol nimetle dolu olan Cenneti’ne ve rızasına layık kılsın.

Sonuç

Padişahım! Allah sizi desteklesin, saltanatınızı sonsuz eylesin, devletinizi ebedî kılsın, dostlarınıza yardım etsin, düşmanlarınızı perişan etsin, basiretinizi aydınlatsın.

Zatıâlnizden isabetli görüşünüz, keskin zekânınız, uyanık aklınız, enteresan dikkatliliğiniz ile yukarıda değindiğim meselelerde olduğu gibi dinin temel ve teferruat konularında kendisine uyulmakta olan Hanefî mezhebi hakkında derinlemesine düşünmenizi ümit ediyorum. Hindistan, Pakistan, Horasan, Türkistan, Irak, Deşt-i Kıpçak (Kırım), Yunanistan, Azerbaycan ve Mısır ülkesinin geniş bir kısmındaki âlim ve hükümdarların çoğu bu mezhebe mensupturlar. Gökyüzündeki yıldızlar topluluğu içerisinde ay ve güneş ne ise, dünya devletleri arasında böyle bir konuma sahip olan Türk Devleti payidar kaldıkça geçmişte ve şimdi olduğu gibi gelecekte de bu mezhep, bugünkü halini devam ettirecektir. Öyle ise ne dersiniz; bu mezhebe tabi olmak vacip midir, değil midir? Eğer siz bunu vacip görmeyecek olursanız, ben kâmil, üstün bir aklın ve sağlam bir düşüncenin Hanefî mezhebinin diğerlerinden üstün olduğuna inanmamasını hayal bile edemem.

Allah sağlam ipine sarılanı başarılı kılan ve ona yardım edendir.